

ภาครัฐกับคู่ทางการส่งเสริมปลาสลิดบางบ่อผ่านทางนโยบายเกษตรแปลงใหญ่
จังหวัดสมุทรปราการ

Government and Promotion Avenues Bangbo Snakeskin via The Large
Agricultural Land Plot Program Samut Prakan Province

บรรเจิดศักดิ์ สัมหนักดี, ชุตีระ ระบอบ, กันต์ติภมาฐ รัตน์ปริญญาณุกุล

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

*Email : sbanjertsak@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ ผลของนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ ปลาสลิดจังหวัดสมุทรปราการที่มีต่อเกษตรกร วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรค เป็นแนวทางพัฒนาศักยภาพเกษตรกรและสร้างความได้เปรียบเชิงการแข่งขัน

จากรายงานการประชุมเกษตรแปลงใหญ่ปลาสลิด 30 คน และตัวแทนภาครัฐ สรุปดังนี้ นโยบายเกษตรแปลงใหญ่มุ่งพัฒนาตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ สมาชิกได้รับรองมาตรฐาน มีศูนย์กลางแปรรูป เงื่อนไขคือรวมกลุ่มเกษตรกร 30 ราย พื้นที่ติดกันไม่น้อยกว่า 300 ไร่ ผลผลิตสินค้าเดียวกัน เป้าหมายใน 3 ปี สามารถลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตร้อยละ 20 มีอำนาจต่อรอง และเข้าถึงแหล่งเงินทุน ผลการดำเนินงานด้านลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตยังไม่ได้ตามเป้าหมาย การรวมกลุ่มไม่ถึงขั้นมีอำนาจเจรจาต่อรอง และยังไม่มีการกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์และราคา

คำสำคัญ : ปลาสลิดบางบ่อ นโยบายเกษตรแปลงใหญ่

Abstract

The objectives of this article are to enhance knowledge of The Large Agricultural Land Plot Program, the results of this program toward Bangbo Snakeskin of Samut Prakan Province, analyze strength, weakness, problems and obstacles to develop the potential of farming and processing snakeskin and to have competitive advantage.

Results of 30 farmers meeting in this program and 4 government representatives showed that this program aimed to develop from upstream, midstream and downstream, the members get standard certification, have transformation center. With the conditions of

collecting 30 farmers and at least 300 Rai in adjacent areas and have same products. The target within 3 years, farmer can reduce cost and enhance productivity not less than 20 percent, can access funding sources. The results revealed that cost reduction and productivity not as successful as it should be, have not yet reached the bargaining power including lack of product and price standard.

Keywords : Bangbo Snakeskin, The Large Agriculture Land Plot Program

บทนำ

คำว่า “ภูมิปัญญา” ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Wisdom” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับความหมายของ ภูมิปัญญา ว่าหมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร ปรุงแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย สำหรับคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ก็คือ พื้นความรู้ความสามารถ ทักษะและเทคนิคการตัดสินใจผลิตผลงานของบุคคลหรือครอบครัว อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด พัฒนา ปรับปรุง และเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย กล่าวคือ เป็นเทคนิควิธีการ และองค์ความรู้ของชาวบ้านที่ทำหรือพัฒนาขึ้นเองและมีการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ปลาสดิบบางบ่อ (Bangbo Snakeskin) ผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่สร้างจากความรู้ ความคิด ความเชื่อ และความสามารถที่ชุมชนในท้องถิ่นได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในพื้นที่ และมีการสืบทอดประยุกติ์ใช้ความรู้ให้มีการพัฒนามาเป็นลำดับอย่างต่อเนื่อง (Na-Thalang, 1998) การเลี้ยงปลาสดิบในจังหวัดสมุทรปราการจะมีการเลี้ยงในอำเภอเมืองสมุทรปราการ อำเภอบางพลี อำเภอบางเสาธง และมีการเลี้ยงมากที่สุดคืออำเภอบางบ่อ มีการเลี้ยงโดยใช้ภูมิปัญญาแบบท้องถิ่นคือเลี้ยงในบ่อดินและวิธีการพันหญ้ารอบบ่อซึ่งเป็นหญ้าในท้องถิ่นเป็นการหมักทำให้เกิดแพลนตอนสัตว์เป็นอาหารธรรมชาติของปลาสดิบ ทำให้ปลาสดิบมีสีน้ำตาลคล้ำ มีแถบยาวตามลำตัวตั้งแต่ข้างแก้มจนถึงกลางลำตัวสีดำและมีแถบเฉียงสีคล้ำตลอดแนวลำตัวด้านข้างและหัว ครีบมีสีคล้ำ ระยะเวลาในการเลี้ยงแบบธรรมชาติใช้เวลาประมาณ 10 เดือน เมื่อปลาโตได้ขนาดจะนำมาแปรรูปทำเป็นปลาเค็ม โดยวิธีหมักเกลือ แล้วนำปลาสดิบที่หมักเกลือตากแดดหนึ่งแดดเรียกว่าปลาสดิบแดดเดียว แต่ถ้าตากสองถึงสามแดดจะเรียกว่าปลาสดิบหอม ปลาสดิบบางบ่อมีรสชาติดี ไม่มีกลิ่นคาว เนื้ออร่อยมีกลิ่นหอม ปลาสดิบที่รสชาติดีจะอยู่ระหว่างปลายเดือนตุลาคม ถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ และเหมาะกับการซื้อเป็นของฝาก ปัจจุบันนี้ ผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนับวันจะสูญหายไป เนื่องจากองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาสดิบมีอายุสูงวัย ไม่มีผู้สืบทอดเนื่องจากไม่เป็นที่นิยมหรือดึงดูดใจของคนรุ่นใหม่ เนื่องจากเห็นว่าผลผลิตมีราคาไม่แน่นอน ต้องใช้ความอดทนสูง สภาพแวดล้อมธรรมชาติในการเลี้ยงปลาสดิบมีการเปลี่ยนแปลงไปไม่เอื้ออำนวยต่อการทำอุตสาหกรรมการเลี้ยงปลาสดิบในตอนนี้ ส่งผลกระทบต่อทั้งในตอนนี้

และปลายน้ำติดตามมา อีกทั้งความช่วยเหลือและสนับสนุนจากระบบและกลไกของภาครัฐยังไม่สามารถบรรเทาหรือแก้ไข ปัญหาได้อย่างจริงจังและตรงจุด ทำให้ปัญหาที่สำคัญยังไม่ได้รับการแก้ไข ความเข้าใจของภาครัฐและเกษตรกรยังมีความ คลาดเคลื่อนและตั้งอยู่บนสมมติฐานที่แตกต่างกัน

ภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและสนับสนุนเกษตรกรที่เป็นเสาหลักของเศรษฐกิจและสังคมของ ประเทศ ได้พยายามกำหนดแนวทางการพัฒนาโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในการจัดทำแผนที่การพัฒนา (Road Map) โดยมีโครงการที่สำคัญคือ การปรับโครงสร้างการผลิตสินค้าเกษตร ปศุสัตว์ และสินค้าประมง เริ่มตั้งแต่ปี.ศ. 2558 ในเรื่องของการลดต้นทุนการผลิต เพิ่มโอกาสในการแข่งขัน ในรูปแบบของเกษตรแปลงใหญ่ (The Large Agricultural Land Plot Program) ส่งเสริมให้ยึดแนวทางการรวมกลุ่มเกษตรกรในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกัน (Area-bases Approach) ร่วมกันพัฒนาตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ มีการดำเนินงานในลักษณะการบูรณาการร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการผลิตของเกษตรกรรายย่อย เพื่อให้เกิดการผลิต ที่ประหยัดต่อขนาด และเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับเกษตรกร รวมถึงเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและเกษตรกร เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านการเกษตรอย่างเป็นรูปธรรม (สมชาย ชาญณรงค์กุล, 2559)

แต่อย่างไรก็ตามสถานการณ์การเลี้ยงปลาสดจังหวัดสมุทรปราการนั้น บุคคลผู้มีส่วนได้เสียกับปลาสด เริ่ม ตั้งแต่เกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงและแปรรูปยังประสบปัญหาในหลายด้านที่สะสมกันมาเป็นระยะเวลานาน ได้แก่ราคาผลผลิตมี ความผันผวนหรือไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อ เกษตรกรหรือผู้ขายผลผลิตขาดอำนาจในการเจรจาต่อรอง ก่อให้เกิดการเสียเปรียบด้านราคา การลดต้นทุนกระบวนการเกี่ยวกับปลาสดยังกระทำเพียงบางจุดไม่สอดคล้องกัน เกษตรกรผู้เลี้ยงและผู้แปรรูปขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคำนวณต้นทุนในทางวิชาการ ทำให้ไม่สามารถทราบ ต้นทุนหรือกำไรที่แท้จริง รวมทั้งอุปสรรคจากคู่แข่งต่างพื้นที่หรือนอกจังหวัด ทำให้เกษตรกรผู้เลี้ยงและผู้แปรรูปปลา สดในจังหวัดสมุทรปราการมีความเสียเปรียบในเชิงของการแข่งขันและกำลังสูญเสียอัตลักษณ์ของปลาสดดั้งเดิมที่มี ชื่อเสียงมาเป็นระยะเวลานานโดยเฉพาะปลาสดของอำเภอบางบ่อและอำเภอใกล้เคียงกำลังลดน้อยลง ทั้งนี้ ถึงแม้ภาครัฐ จะกำหนดแนวทางการพัฒนาในรูปแบบของเกษตรแปลงใหญ่มาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้วก็ตาม แนวทางสำคัญในการแก้ไข ปัญหา ก็คือ การศึกษาและวิเคราะห์อย่างจริงจังเกี่ยวกับนโยบาย ระบบและกลไกของภาครัฐเพื่อสนับสนุนการเพิ่มมูลค่า ในโซ่อุปทานปลาสด ลดการเสียเปรียบด้านราคาโดยการวิเคราะห์ต้นทุนทางเศรษฐศาสตร์ของผลิตภัณฑ์ปลาสดใน จังหวัดสมุทรปราการรวมทั้งวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในอันที่จะกำหนดแนวทางแก้ไขและสนับสนุนให้อุตสาหกรรม ปลาสดมีความเติบโตที่ยั่งยืน พัฒนาขีดความสามารถในเชิงของการแข่งขันเน้นการเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้กับปลาสดใน จังหวัดสมุทรปราการรวมถึงการลดต้นทุนในกิจกรรมเริ่มตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดบน พื้นฐานการวิเคราะห์ต้นทุนทางด้านเศรษฐศาสตร์ เพื่อให้การจัดสรรทรัพยากรการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถขาย ปลาสดในราคาขายที่เป็นธรรมต่อผู้เพาะเลี้ยงปลาสด มีอำนาจในการต่อรองกับพ่อค้าคนกลางหรือนายหน้ารับซื้อปลา สดเพื่อลดความเสียเปรียบด้านราคาตลอดจนเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนและสังคมสืบไป

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ ระบบและ กลไกของนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ ผลของนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ปลาสดจังหวัดสมุทรปราการที่มีต่อเกษตรกรและโซ่

อุปทานพลาสติก รวมทั้งวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรคของนโยบายเกษตรแปลงใหญ่พลาสติกจังหวัดสมุทรปราการ และเพื่อหาแนวทางพัฒนาศักยภาพการผลิตและแปรรูปพลาสติกให้สอดคล้องกับนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ ในอันที่จะทำให้พลาสติกของจังหวัดสมุทรปราการสามารถสร้างความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันได้

นิยามศัพท์เฉพาะ

พลาสติก หมายถึง ปลาที่มีรูปร่างลักษณะคล้ายปลากระดี่หม้อแต่ขนาดโตกว่า ลำตัวแบน ข้างท้องยาว มีครีบเดียว ลำตัวมีสีเขียวออกเทาหรือมีสีคล้ำเป็นพื้น และมีริ้วดำพาดขวางตามลำตัวจากหัวถึงโคนหาง โดยมีชื่อเรียกทางวิทยาศาสตร์ว่า *Trichogaster Pectoralis* แหล่งกำเนิดในพื้นที่แถบประเทศอินโดจีน ได้แก่ ประเทศไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ อินเดีย พม่า ลาว กัมพูชา และเวียดนาม โดยพลาสติกที่พบในประเทศไทยมักอยู่ตามแม่น้ำ ลำคลอง และแหล่งน้ำต่าง ๆ ตามเขตลุ่มแม่น้ำในภาคกลาง ในการวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะพลาสติกที่เลี้ยงและจำหน่ายอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการเท่านั้น

นโยบายเกษตรแปลงใหญ่ แนวทางสนับสนุนและส่งเสริมของภาครัฐในการรวมกลุ่มเกษตรกรในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกัน (Area-bases Approach) ร่วมกันพัฒนาตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ มีการดำเนินงานในลักษณะการบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อลดต้นทุนการผลิต เพิ่มโอกาสในการแข่งขัน รูปแบบของเกษตรแปลงใหญ่ มีผู้จัดการแปลงเป็นผู้บริหารจัดการพื้นที่ในทุกกิจกรรมตลอดห่วงโซ่อุปทาน โดยมีเป้าหมายในการพัฒนา 5 ด้าน ได้แก่ ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต พัฒนาคุณภาพ การตลาด และการบริหารจัดการ

ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของโลกเนื่องจากมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการ เช่น การเป็นแหล่งวัตถุดิบที่มีความหลากหลาย มีที่ตั้งได้เปรียบเชิงภูมิศาสตร์ สภาพภูมิอากาศเหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ลำดับต้น ๆ ของโลก มีแรงงานในภาคเกษตรกรรมจำนวนมาก มีพื้นที่สำหรับการเกษตรอย่างกว้างขวาง แต่ในระยะเวลาที่ผ่านมาเกษตรกรของไทยยังต้องเผชิญกับปัญหาในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตทางการเกษตร การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำ ฝืนดิน อากาศ ปัญหาภัยแล้งและปัญหาอุทกภัย ปัญหาด้านราคา ประสิทธิภาพในด้านการผลิต รวมทั้งปัญหานี้ล้นครัวเรือนเกษตรกรที่ยังอยู่ระดับสูง ขณะเดียวกันพื้นที่เกษตรส่วนใหญ่อยู่นอกเขตชลประทานมากถึงร้อยละ 80 โดยภาครัฐพยายามที่จะให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาดังกล่าวเพื่อให้ประชาชนในภาคเกษตรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสามารถประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน จากสภาพปัญหาของเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นรายย่อยมีพื้นที่ไม่มากนัก อยู่อย่างกระจัดกระจายทำให้ไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐ ขาดโอกาสในการต่อรองทางการตลาด (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2560)

ภาครัฐจึงมีแนวนโยบายส่งเสริมให้รวมพื้นที่ของเกษตรกรรายย่อยหลายรายให้เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ และดำเนินการบริหารจัดการผลิตในพื้นที่นั้นร่วมกันโดยมีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้ขับเคลื่อนการแก้ปัญหาที่สำคัญ โดยได้มีการกำหนดแผนสำหรับกำหนดแนวทางการพัฒนา (Road Map) คือ การปรับโครงสร้างการผลิตสินค้าเกษตรด้านสินค้าพืช ปศุสัตว์และสินค้าประมง เริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ. 2558 เพื่อการลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรรายย่อยเพิ่ม

ผลผลิตต่อไร่ เพิ่มศักยภาพในการผลิตโดยการรวมพื้นที่ทางการเกษตรแปลงใหญ่ ก่อให้เกิดกิจกรรมลดต้นทุนการผลิต เพิ่มโอกาสในการแข่งขัน ในการส่งเสริมการทำเกษตรแปลงใหญ่นั้นยึดพื้นที่ของเกษตรกรที่อยู่ใกล้เคียงรวมกลุ่มเข้าด้วยกัน ดำเนินงานในลักษณะบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีผู้จัดการแปลงเป็นผู้บริหารจัดการพื้นที่ในทุกกิจกรรมตลอดห่วงโซ่อุปทานเริ่มตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ จนถึงปลายน้ำ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2558 : 1)

ทำไมจึงต้องมีนโยบายเกษตรแปลงใหญ่

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรทั่วไปประเทศที่เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งก็คือ การขาดความร่วมมือร่วมใจกัน เพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม ขาดจิตสำนึกของการรวมพลังเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง ต่างฝ่ายก็มุ่งที่จะปกป้องผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก ขาดการทำงานในลักษณะของทีมงาน รวมทั้งเกษตรกรขาดผู้ที่มีภาวะผู้นำของชุมชน เป็นเพียงแต่การรวมกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ไม่คำนึงถึงส่วนรวม ชุมชน และสังคม ทำให้ประเทศต้องสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่องจากการที่ชุมชนขาดความเข้มแข็ง แตกต่างจากรูปแบบการพัฒนาทางด้านการเกษตรของประเทศที่พัฒนาแล้ว นอกจากนี้ การยึดมั่นในบริบทของตนเองเป็นหลักไม่ยอมเปิดรับแนวความคิดและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ไม่ปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง จากประเด็นดังกล่าว ทำให้ภาครัฐต้องเข้ามาบีบบังคับทำให้เกิดการรวมกลุ่มของชุมชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อสร้างความมั่นคงและยั่งยืนในอาชีพของเกษตรกรในแต่ละกลุ่ม พยายามให้การผลักดันโดยผ่านระบบและกลไกของภาครัฐ โดยเปิดให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มของเกษตรกรยังเกิดจากการชี้แนะของภาครัฐ ดังนั้น หากขาดการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐอย่างต่อเนื่องก็ไม่น่าว่าการพัฒนาของกลุ่มเกษตรกรจะสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนอยู่ต่อไปหรือไม่

นโยบายเกษตรแปลงใหญ่

เกษตรแปลงใหญ่ คือ โครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ เป็นหนึ่งในโครงการสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ประการแรก สนับสนุนให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันและมีการบริหารจัดการร่วมกัน ทำให้เกิดการรวมกันของผลผลิตและจำหน่ายโดยมีตลาดรองรับแน่นอน ประการที่สอง เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิต และมีผลผลิตต่อหน่วยเพิ่มขึ้น และผลผลิตมีคุณภาพได้มาตรฐาน มีพื้นที่เป้าหมายของการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ จำนวน 30 ล้านไร่ ในระยะเวลาโครงการปี พ.ศ.2560-2564 หน่วยงานที่รับผิดชอบหลักคือกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หน่วยงานรับผิดชอบรอง ได้แก่ กรมปศุสัตว์ กรมประมง กรมชลประทาน กรมวิชาการเกษตร กรมการข้าว กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมพัฒนาที่ดิน กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กรมหม่อนไหม สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ และสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (วิริยะ คล้ายแดง, 2561) โดยมีเป้าหมายในการพัฒนา 5 ด้าน ได้แก่ ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต พัฒนาคุณภาพ การตลาด และการบริหารจัดการ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการผลิตของเกษตรกรรายย่อย ให้เกิดการผลิตที่ประหยัดต่อขนาดและเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับเกษตรกร เสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและเกษตรกร ให้เกิดการพัฒนาด้านการเกษตรอย่างเป็นรูปธรรม (สมชาย ชาญณรงค์กุล, 2559)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2559, น. 3-4) ได้กำหนดวิธีการดำเนินงานออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. การเตรียมการ ได้แก่ การจัดตั้งทีมงาน การสร้างการรับรู้ การรวมกลุ่มเกษตรกร การกำหนดพื้นที่เป้าหมาย และจัดทำแผนที่ย้ายแปลง การจัดทำข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลเกษตรกรรายแปลง การคัดเลือกแปลงต้นฉบับ และการบูรณาการกิจกรรม

2. การพัฒนาผู้จัดการแปลงและการพัฒนาเกษตรกร

3. ผู้จัดการแปลงและเกษตรกร กำหนดแผนปฏิบัติการ และหน่วยงานต่าง ๆ ในส่วนของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์สนับสนุนการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ

4. การประชาสัมพันธ์ ติดตาม และประเมินผล

องค์ประกอบของเกษตรกรแปลงใหญ่ (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2558) ได้แก่

1. ผู้จัดการพื้นที่ (Field Manager)

2. พื้นที่แปลงใหญ่ (Land Plot)

3. เกษตรกร (Farmer)

4. การบริหารจัดการแปลง (Management)

การปรับโครงสร้างการผลิตเป็นแปลงใหญ่ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ได้กำหนดการปรับโครงสร้างการผลิตเป็นแปลงใหญ่ โดยมีเป้าหมายการดำเนินงาน ดังนี้

1. มีพื้นที่เป้าหมายที่กำหนดในแต่ละจังหวัด

2. มีการกำหนดเป้าหมายการผลิต เทคโนโลยี ประสิทธิภาพในการผลิต ขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นจนถึงการจำหน่ายสู่ตลาดทุกแห่ง

3. มีข้อมูลเบื้องต้นและมีการประเมินผลโครงการทุกปีการผลิต

4. มีการสร้างผู้จัดการโครงการภาครัฐและเอกชน และเกษตรกรที่เป็น Smart Farmer ตลอดจนการใช้แหล่งส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีทั้งภาครัฐและเกษตรกรในพื้นที่ที่ได้ประโยชน์สูงสุด

5. ทุ่มเกษตรกรกำลังของภาครัฐและเอกชนในพื้นที่แปลงใหญ่เพื่อให้เห็นผลและเกิดการขยายผล

6. ต้องพิสูจน์ได้ว่ามีการลดต้นทุนการผลิต มีประสิทธิภาพในการผลิต และการถ่ายทอดเทคโนโลยี

สำหรับนโยบายและโครงการสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ก็คือ มุ่งเน้นให้ยกระดับสินค้าเกษตรสู่ความมั่นคง เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น หนี้สินลดลง มีฐานทางสังคมและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยมีโครงการระบบส่งเสริมเกษตรกรแบบแปลงใหญ่ เป็นโครงการสำคัญ และมีแนวทาง/หลักการโครงการ ดังนี้

1. เกษตรกรเป็นผู้เรียนรู้ และปรับปรุงการผลิตให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และความต้องการของตลาด โดยการนำนวัตกรรม เทคโนโลยี ช่วยในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต เพื่อให้ผลผลิตที่มีคุณภาพ มีกระบวนการแปรรูปเพิ่มมูลค่าผลผลิต ผ่านมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับของสากลเพื่อยกระดับสินค้า

2. ภาครัฐเป็นหน่วยสนับสนุนข้อมูลในการประกอบการตัดสินใจ พัฒนา/ส่งเสริม/อาชีพแก่เกษตรกร ตลอดจนการให้ความรู้ในการผลิต การพัฒนาระบบการผลิตให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงการเก็บรักษาคุณภาพ การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า การบรรจุภัณฑ์และการตลาด โดยผ่านทางการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร มีการบูรณาการภารกิจ

ตามหน้าที่ของส่วนราชการภายใต้สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เข้าด้วยกัน ตั้งแต่กระบวนการคิด วิเคราะห์ จัดทำแผน ไปจนถึงการดำเนินการส่งเสริมโครงการต่าง ๆ ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกันและกัน

การดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 ได้ขยายวงเงินสินเชื่อเพื่อการพัฒนาการเกษตรแปลงใหญ่ผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จากแปลงละไม่เกิน 5 ล้านบาท เป็นแปลงละไม่เกิน 10 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3.01 ต่อปี โดยเกษตรกรชำระดอกเบี้ยร้อยละ 0.01 ต่อปี ระยะเวลาโครงการเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2559 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2570

จังหวัดสมุทรปราการกับเกษตรแปลงใหญ่

โครงการเกษตรแปลงใหญ่ของจังหวัดสมุทรปราการ ได้มีการจัดตั้งแปลงใหญ่ในพื้นที่ทุกอำเภอ และได้ผ่านกระบวนการแล้วจำนวน 14 แปลง มีเกษตรกรจำนวน 628 ราย พื้นที่ทั้งสิ้น 12,229 ไร่ (สำนักงานเกษตรจังหวัดสมุทรปราการ) ประกอบด้วย

1. แปลงใหญ่ข้าว ตำบลคลองสวน อำเภอบางบ่อ เกษตรกร 48 ราย พื้นที่รวม 1,081 ไร่
2. แปลงใหญ่หอยแครง ตำบลนาเกลือ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ เกษตรกร 30 ราย พื้นที่ 1,014 ไร่
3. แปลงใหญ่ปลานิลและกุ้งขาว ตำบลบางบ่อ อำเภอบางบ่อ เกษตรกร 64 ราย พื้นที่ 1,950 ไร่
4. แปลงใหญ่ข้าว ตำบลบางเสาธง อำเภอบางเสาธง เกษตรกร 51 ราย พื้นที่รวม 1,344 ไร่
5. แปลงใหญ่ปลานิลและกุ้งขาว ตำบลบางเสาธง อำเภอบางเสาธง เกษตรกร 75 ราย พื้นที่ 1,876 ไร่
6. แปลงใหญ่ผักกระเฉด ตำบลหนองปรือ อำเภอบางพลี เกษตรกร 50 ราย พื้นที่ 306 ไร่
7. แปลงใหญ่ไม้ประดับ ตำบลบางนาผิง อำเภอพระประแดง เกษตรกร 36 ราย พื้นที่ 40 ไร่
8. แปลงใหญ่ข้าว หมู่ที่ 5 ตำบลคลองนิมมาตรา อำเภอบางบ่อ เกษตรกร 50 ราย พื้นที่ 1,249 ไร่
9. แปลงใหญ่ข้าว หมู่ที่ 1,2,3,4 และหมู่ที่ 6 ตำบลคลองนิมมาตรา อำเภอบางบ่อ เกษตรกร 64 ราย พื้นที่ 1,582 ไร่
10. แปลงใหญ่มะม่วงน้ำดอกไม้ ตำบลบางโฉลง อำเภอบางพลี เกษตรกร 30 ราย พื้นที่ 120 ไร่
11. แปลงใหญ่มะม่วงน้ำดอกไม้ ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง เกษตรกร 50 ราย พื้นที่ 123 ไร่
12. แปลงใหญ่ปลานิล กุ้งขาว ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี เกษตรกร 20 ราย พื้นที่ 646 ไร่
13. แปลงใหญ่ปลาสร้อย ตำบลคลองด่าน อำเภอบางบ่อ เกษตรกร 30 ราย พื้นที่ 889 ไร่
14. แปลงใหญ่เปิดปากน้ำ ตำบลบางพลีน้อย อำเภอบางบ่อ เกษตรกร 30 ราย พื้นที่ 9 ไร่

รูปภาพที่ 1 แผนที่แปลงใหญ่จังหวัดสมุทรปราการ

ที่มา : สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสมุทรปราการ (2561)

หัวใจหลักของโครงการระบบส่งเสริมเกษตรกรแบบแปลงใหญ่ด้านประมงคือ การลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต และต้องพัฒนาสินค้าให้ได้มาตรฐาน GAP รวมถึงการหาช่องทางการตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้า การส่งเสริมองค์ความรู้ทั้งในเรื่องการนำเทคโนโลยีและวิธีการเลี้ยงไปถ่ายทอดให้แก่เกษตรกร และทำการเชื่อมโยงช่องทางการตลาดเป็นการกระจายสินค้าผลิตภัณฑ์ปลาสดแปรรูปสู่ตลาด Modern Trade ปัจจุบันกลุ่มอนุรักษ์ปลาสดบางบ่อมีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการแล้วจำนวน 30 ราย รวมพื้นที่ 889 ไร่ โดยมีนายปรีชา สมานมิตร ประธานเกษตรกรแปลงใหญ่ทั่วไปปลาสด อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ

ในบทความนี้ได้ศึกษาผลจากการประชุมร่วมกันระหว่างกลุ่มอนุรักษ์ปลาสดบางบ่อ บริษัทประชารัฐสามัคคีสมุทรปราการ(วิสาหกิจเพื่อสังคม)จำกัด และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้แก่ เกษตรจังหวัด พาณิชย์จังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด และประมงจังหวัด เป็นต้น กลุ่มอนุรักษ์ปลาสดบางบ่อได้เข้าตามเกณฑ์คือมีสมาชิก 30 คน รวมพื้นที่ 889 ไร่ จัดตั้งกลุ่มแปลงใหญ่อนุรักษ์ปลาสดบางบ่อ ในปี พ.ศ. 2561

นโยบายเกษตรแปลงใหญ่ ทำให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรปลาสดบางบ่อเข้าสู่ระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ มีการจัดตั้งผู้จัดการแปลงใหญ่ การเลือกคณะกรรมการบริหารกลุ่มแปลงใหญ่ และมีการเลือกสมาชิกเป็นตัวแทนในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน สมาชิกในกลุ่มส่วนมากเป็นผู้เลี้ยงปลาสด มีสมาชิกที่เป็นผู้แปรรูป/จำหน่ายเพียงคนเดียว ดังนั้นได้ทำการวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งของนโยบายเกษตรแปลงใหญ่กับกลุ่มแปลงใหญ่อนุรักษ์ปลาสดบางบ่อ ดังนี้

ตาราง 1 วิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งของนโยบายเกษตรกรแปลงใหญ่จังหวัดสมุทรปราการ

ประเด็นสำคัญ (วัตถุประสงค์เกษตรกรแปลงใหญ่)	จุดแข็ง	จุดอ่อน
1. เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มทำการผลิต การบริหารจัดการร่วมกัน และร่วมกันจำหน่าย โดยมีตลาดรองรับที่แน่นอน	1. มีการรวมกลุ่มเกษตรกรปลา สลิดเข้าสู่ระบบส่งเสริมเกษตรกรแปลงใหญ่ในจังหวัดสมุทรปราการ 2. มีนโยบายและแผนการเกษตรกรแปลงใหญ่ที่ชัดเจน 3. มีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการเข้าร่วมเกษตรกรแปลงใหญ่ที่ชัดเจน 4. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันในสมาชิกเกษตรกรแปลงใหญ่ 5. การเข้าถึงแหล่งเงินทุนของสถาบันการเงินในจังหวัด โดยสมาชิกเกษตรกรแปลงใหญ่จะได้สินเชื่อ ดอกเบี้ยต่ำเพียงร้อยละ 0.01	- การรวมกลุ่มเป็นไปอย่างหลวม ๆ ไม่ถึงขั้นการสร้างอำนาจในการต่อรองกับคนกลาง (สมาชิกกลุ่มลดลงเหลือ 26 ราย จาก 30 ราย พื้นที่ลดลงเหลือ 740 ไร่) - ขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างล่าช้า - การแก้ไขปัญหาเกษตรกรกรล่าช้า ไม่ตรงจุด ระบบและกลไกให้ความช่วยเหลือมีขั้นตอนมาก - เกษตรกรยังไม่เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรม - เกษตรกรมีความต้องการในการขอสินเชื่อ แต่ยังไม่สามารถระบุวัตถุประสงค์ในการบริหารเงินได้อย่างชัดเจน
2. เพื่อให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิต ผลผลิตเพิ่มขึ้น และมีคุณภาพได้มาตรฐาน	1. มีการกำหนดมาตรฐานและความปลอดภัยของสัตว์น้ำอย่างชัดเจน	- เกษตรกรยังยึดมั่นตามแบบ อย่างเฉพาะ ยากที่จะยกระดับให้เข้าสู่มาตรฐานเดียวกัน
3. เพื่อให้เกษตรกรสามารถเป็นผู้จัดการบริหารจัดการการผลิต ผลผลิต และการตลาดได้	มีผู้จัดการโครงการ ทำหน้าที่ประสานงานความร่วมมือ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกษตรกรในโครงการเกษตรกรแปลงใหญ่แยกเฉพาะสำหรับแต่ละหน่วยงาน	พ่อค้าคนกลางยังมีบทบาทสำคัญในการจัดหาพันธุ์ปลาและรับซื้อผลผลิต - ปลาสลิดจังหวัดสมุทรปราการมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่ผู้บริโภคยังไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างของปลาสลิดได้

จากการวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็งของนโยบายเกษตรแปลงใหญ่กับกลุ่มแปลงใหญ่นุรักษ์ปลาสดบางบ่อ กลุ่มแปลงใหญ่นุรักษ์ปลาสดบางบ่อจะสามารถดำเนินการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์แปลงใหญ่ได้ จึงมีข้อเสนอแนะแก่กลุ่มแปลงใหญ่นุรักษ์ปลาสดบางบ่อ ดังนี้

1. มีการกำหนดกฎระเบียบของสมาชิกในกลุ่มเพื่อการบริหารจัดการ สมาชิกทุกคนในกลุ่มรับทราบและให้ความร่วมมือ เนื่องจากจัดตั้งกลุ่มเกษตรแปลงใหญ่ เมื่อปี 2561 ดังนั้นควรมีการประชุมเพื่อให้สมาชิกทราบถึงความก้าวหน้าในการพัฒนากลุ่มเกษตรกร รายงานปัญหาและเสนอวิธีการแก้ปัญหาเพื่อให้กลุ่มมีการรวมตัวกันอย่างยั่งยืน
2. สมาชิกในกลุ่มควรมีความหลากหลายและเพิ่มจำนวนสมาชิก คือ มีกลุ่มผู้เลี้ยง กลุ่มผู้แปรรูป และกลุ่มผู้แปรรูป/จำหน่าย เพื่อความหลากหลายในด้านความคิดและลดพ่อค้าคนกลาง เมื่อมีจำนวนสมาชิกมากขึ้นจะทำให้เกิดอำนาจการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางในการซื้อวัสดุ อุปกรณ์ และอาหารปลา หรือการลดพ่อค้าคนกลางโดยการซื้อผู้ผลิตวัสดุ อุปกรณ์ และอาหารปลาโดยตรง กลุ่มผู้แปรรูป สามารถผลิตน้ำมันปลาสดที่เป็นอาหารระหว่างการอนุบาลลูกปลาจำหน่ายในกลุ่มสมาชิกโดยตรง และกลุ่มผู้แปรรูปสามารถจำหน่ายสินค้าให้กลุ่มผู้แปรรูป-จำหน่ายเพื่อเป็นการลดพ่อค้าคนกลางสามารถจำหน่ายปลาสดให้สามารถจำหน่ายถึงมือผู้บริโภคโดยตรง
3. หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้ในด้านการผลิต การบริหารจัดการ การศึกษาดูงาน การส่งเสริมพันธุ์ปลาสดและสิ่งสนับสนุนการผลิตตามที่ต้องการ นอกจากนี้หน่วยงานราชการพยายามให้กลุ่มเกษตรแปลงใหญ่เห็นความสำคัญและประโยชน์ที่ได้จากการรวมกลุ่มเกษตรกร
4. ผู้จัดการแปลงใหญ่และกลุ่มสมาชิกแปลงใหญ่ควรมีส่วนร่วมในการวางแผนการผลิตและการแปรรูปเพื่อให้มีวัตถุดิบเพียงพอสำหรับการแปรรูป ผู้แปรรูปทุกคนมีขั้นตอนหรือกระบวนการแปรรูปปลาสดเค็มของตนเองจากการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ดังนั้นกลุ่มแปลงใหญ่ปลาสด ควรจะกำหนดมาตรฐานการแปรรูปให้กลุ่มแปรรูปและกลุ่มแปรรูป/จำหน่าย มีขั้นตอนหรือกระบวนการแปรรูปปลาสดเค็มของกลุ่มให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน
5. การส่งเสริมการเพาะเลี้ยงลูกปลาสดเองหรือเพาะเลี้ยงลูกปลาสดเพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิก เป็นการลดต้นทุนการผลิตและได้ปลาสดพันธุ์ที่ต้องการ
6. นโยบายสินเชื่อ ดอกเบี้ยต่ำเพียงร้อยละ 0.01 ที่มีระยะเวลาในการชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ยไม่เกิน 5 ปี นับจากวันที่กู้ยืมแต่ไม่เกินวันที่ 31 ธันวาคม 2569 เป็นการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ดังนั้นกลุ่มแปลงใหญ่ปลาสด ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการการสำหรับนโยบายสินเชื่อนี้ เพื่อดำเนินการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับในการบริหารเงินกู้ การกู้ยืมชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ย กำหนดวัตถุประสงค์ของขอสินเชื่อสำหรับดำเนินการส่วนกลางกลุ่มสมาชิกแปลงใหญ่และสมาชิกรายบุคคลที่ต้องการกู้เงิน เพื่อการลงทุนในสินทรัพย์ และเงินทุนหมุนเวียน เป็นต้น
7. ปลาสดจังหวัดสมุทรปราการมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่ผู้บริโภคยังไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างของปลาสดบางบ่อกับปลาสดแหล่งอื่นได้ ดังนั้นหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและกลุ่มแปลงใหญ่ปลาสด ต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริโภครับรู้ถึงลักษณะของปลาสดบางบ่อ

บทสรุป

นโยบายเกษตรแปลงใหญ่เน้นเป็นความพยายามของภาครัฐที่จะแก้ไขปัญหาผลผลิตของเกษตรกรและอนุรักษ์อาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่นมิให้สูญหายไป สภาพแวดล้อมในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การสร้างการรวมกลุ่มของเกษตรกรในระบบเกษตรแปลงใหญ่พลาสติกจังหวัดสมุทรปราการ แม้ว่าจะเพิ่มเริ่มดำเนินงานเมื่อไม่นาน แต่ก็อาจจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมในสภาพการณ์ปัจจุบัน เพราะถ้าหากกลุ่มมีความเข้มแข็งแล้วก็จะพลังสำคัญในการเจรจาต่อรองกับพ่อค้าคนกลางหรือตัวแทน นอกจากนี้ควรมีการรวมกลุ่มผู้จัดหาพันธุ์ปลาและอาหาร ผู้เพาะเลี้ยง ผู้แปรรูป ผู้จำหน่าย เข้าด้วยกันเพื่อจะทำให้การพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน การสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ในอันที่จะแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับพลาสติก รวมทั้งสามารถจัดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ให้ลดน้อยลงหรือหมดไป และจะเป็นการสร้างมาตรฐานร่วมกัน เพื่อยกระดับคุณภาพของพลาสติก การเสริมสร้างความปลอดภัยในการบริโภคพลาสติกของผู้บริโภค ถ้าหากได้รับการรับรองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์แล้ว สามารถสร้างราคาตามที่เหมาะสมกับคำว่า “พลาสติกแท้บางพอ”

เอกสารอ้างอิง

- กรมประมง. (2560). **ยุทธศาสตร์กรมประมง พ.ศ. 2560-2564**. กรุงเทพมหานคร : กองนโยบายและยุทธศาสตร์พัฒนาการประมง, กรมประมง, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กรมส่งเสริมการเกษตร (2561). **ระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่**. สืบค้น 20 มีนาคม 2562 จาก <https://www.doe.go.th/doe/service.php>.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2559). **คู่มือการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2560). **ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ออนไลน์ : ที่มา <https://waa.inter.nstda.or.th/stks/pub/2017/20171121-moac-thailand-4.pdf>
- วิริยะ คล้ายแดง. (2561). **เกษตรแปลงใหญ่**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เติลินิวส์. (2560). **จังหวัดสมุทรปราการขับเคลื่อนแปลงใหญ่ด้านการเกษตร**. กรุงเทพมหานคร. สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสมุทรปราการ. (2561). **โครงการส่งเสริมการเกษตรในรูปแบบแปลงใหญ่ จังหวัดสมุทรปราการ**. ออนไลน์ : ที่มา <https://www.opsmoac.go.th>